

Kreativnost djece rane i predškolske dobi

Dražul, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:773342>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Katarina Dražul

Kreativnost djece rane i predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Kreativnost djece rane i predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Likovna kultura

Mentor: doc. dr. sc. Zlata Tomljenović

Student: Katarina Dražul

Matični broj: 0299011605

U Rijeci,
rujan, 2022.

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam priloženi završni rad izradila samostalno uz savjete i preporuke mentorice. Prilikom izrade rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Katarina Dražul

SAŽETAK

Kreativnost je jedna od najvažnijih dimenzija ljudskoga bića, čiji razvoj treba poticati od najranije dobi. Likovno stvaralaštvo važna je komponenta u cjelovitom dječjem razvoju, pa tako i u razvoju kreativnosti. U radu se navode brojne definicije i klasifikacije kreativnosti te razmatra koji su najbolji načini njenoga razvoja kod djece rane i predškolske dobi na likovnom području. Također se razmatraju čimbenici koji mogu naštetiti njezinu razvoju.

Ključne riječi : *dijete, kreativnost, likovno stvaralaštvo, rani i predškolski odgoj*

SUMMARY

Creativity is one of the most important dimensions of a human being, the development of which should be encouraged from an early age. Artistic creativity is an important component in the overall development of children, including in the development of creativity. The paper provides a number of definitions and classifications of creativity and looks at how best to develop it for children of early and preschool age in the arts area. Factors that may harm its development shall also be considered.

Key words: *child, creativity, artistic creativity, early and preschool education*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DEFINIRANJE KREATIVNOSTI.....	3
2. 1. Konvergentno i divergentno mišljenje.....	6
2. 2. Klasifikacije kreativnosti	10
2. 3. Čimbenici kreativnosti.....	13
2. 4. Čimbenici koji štete razvoju kreativnosti	17
3. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO I RAZVOJ KREATIVNOSTI.....	19
3.1. Optimalni uvjeti za razvoj dječje likovne kreativnosti	19
3.2. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja	21
4. LIKOVNO STVARALAŠTVO U DJEČJEM VRTIĆU.....	24
4.1. Načini poticanja likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi.....	25
4.2. Važnost poticajnog okruženja za razvoj kreativnosti kod djece.....	26
4.3. Čimbenici koji ometaju razvoj likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi	28
5. ODGAJATELJEVO POTICANJE LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI.....	31
6. ZAKLJUČAK.....	34
7. LITERATURA	35
8. PRILOZI	39

1. UVOD

Kreativnost je osnova svake umjetnosti, a podrazumijeva stvaranje originalnog, maštovitog i inovativnog produkta. Kreativnost je poznata i pod pojmom stvaralaštvo. Ona podrazumijeva skup osobina koje će potaknuti pojedinca na kreativno mišljenje i izražavanje. Kreativnost podrazumijeva način razmišljanja koje je usmjereno ka proizvodnji ideja koje su nove i vrijedne. Ona se može mjeriti i razvijati.

Djeca se rađaju s urođenim potencijalom za kreativno mišljenje razmišljanje. Važno je od najranije djetetove dobi poticati djetetov razvoj kreativnosti. Stupanj razvoja djetetove kreativnosti ovisi o stupnju razvoja djeteta – spoznajnom, motoričkom. Prilikom osmišljavanja aktivnosti koje će poticati djetetovu kreativnost potrebno je dobro poznavati sam pojam kreativnosti, čimbenike koji potiču kreativnost, kao i one koji joj štete i „guše“ ju. Ključno je da je okolina u kojoj dijete boravi poticajna te da pridonosi razvoju kreativnosti.

Kreativnost odlikuje kreativan način mišljenja i izražavanja. Guilford je proučavajući pojam kreativnosti utvrdio da se ljudsko mišljenje dijeli na konvergentno i divergentno. Konvergentno mišljenje karakterizira pronalazak jednog rješenja na zadane probleme dok divergentno mišljenje podrazumijeva široku potragu informacija i stvaranja većeg broja odgovora i mogućih rješenja. Što je divergentno mišljenje razvijenije kod osobe, to je osoba kreativnija. Iako se divergentno mišljenje često poistovjećuje s kreativnim, za razvoj i poticanje kreativnosti potrebno je poticati i konvergentno i divergentno mišljenje.

Pojedinac može u svim područjima svojega djelovanja iskazivati svoju kreativnost i biti kreativan: glazbi, likovnosti, sportu, književnosti, prirodnim znanostima i slično.

U ovome radu govori se o poticanju likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi, dječjem likovnom stvaralaštvu i razvoju kreativnosti, optimalnim uvjetima za razvoj dječje kreativnosti, fazama razvoja dječjeg likovnog izražavanja, likovnom stvaralaštvu u dječjem vrtiću, načinima poticanja likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi, važnostima poticajnog okruženja, čimbenicima koji ometaju razvoj

likovne kreativnosti te o odgajateljevom poticanju likovne kreativnosti djece u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Također je definiran pojam kreativnosti, objašnjena je razlika između konvergentnog i divergentnog mišljenja, predstavljeno je i nekoliko klasifikacija kreativnosti, navedeni su čimbenici kreativnosti te čimbenici koji štete razvoju kreativnosti.

2. DEFINIRANJE KREATIVNOSTI

Kreativnost (kreacija, lat. creare – stvoriti, stvaranje nečeg novog, originalnog) možemo shvatiti kao stvaralaštvo odnosno mogućnost stvaranja novih i originalnih produkata u važnim područjima ljudske djelatnosti. Također možemo za kreativnost kazati da ona podrazumijeva osobinu ili skup osobina koje će omogućiti, potaknuti i izazvati kreativni produkt (Čudina-Obradović, 1991, prema Pejić, Tuhtan-Maras i Arrigoni, 2007). Petović-Sočo (2000) opisuje kreativnost kao „ glavno proljeće“, procvat naše civilizacije. Autorica smatra da kreativnost pospješuje kvalitetu suvremenog života. Runco i Sakamoto (1999, prema Bučić i Sorić, 2003) tvrde da je kreativnost jedna od najsloženijih oblika ljudskog ponašanja te je pod utjecajem brojnih čimbenika poput razvojnih, socijalnih, ekonomskih i edukacijskih iskustava. Slunjski (2013) navodi da je kreativnost mentalni proces koji uključuje stvaranje novih ideja ili pojmova. Kreativnost čini kombinacija motivacije, fleksibilnosti, znatiželje, autonomije i kreativnog mišljenja čovjeka. Kreativnost osnova je svake umjetnosti. Umjetnost podrazumijeva stvaranje nečeg originalnog, nečeg što ranije nije postojalo, a ima potrebnu osobnu i društvenu vrijednost i kao takvo se predstavlja javnosti (Stevanović, 2003).

Kreativnost je danas sve aktualnija pa je stoga potrebno postaviti pitanje što je kreativnost te kako je poticati kod djeteta rane i predškolske dobi (Petrović-Sočo, 2000). U razumijevanju kreativnosti te važnosti njezina utjecaja na razvoj djeteta, mogu nam pomoći brojne definicije kreativnosti.

Definicije kreativnosti ovise o stajalištu pojedinog znanstvenika te državi iz koje dolazi. Ipak postoje neka opća načela kreativnosti:

1. Kreativnost uključuje razmišljanje koje je usmjereno ka proizvodnji ideja i proizvoda koji su novi i u određenoj mjeri, vrijedni.
2. Kreativnost nije u potpunosti vezana za područje kojim se pojedinac bavi, ali se ne može ni u potpunosti odvojiti od tog područja. Potencijal za kreativnost može biti

neovisan o samom području, ali da bi se postigao kreativni doprinos u nekom području, potrebna su određena znanja i vještine karakteristične za to područje.

3. Kreativnost se može mjeriti.

4. Kreativnost se može razvijati.

5. Kreativnost se u praksi ne cijeni onoliko koliko bi se, u teoriji, trebala cijeliti (Pandža, 2016).

Ozimec (1987, prema Somolanji i Bognar, 2008) tvrdi da se pod pojmom kreativnosti podrazumijeva stvaralaštvo kojim se stvara nešto novo, drugačije od dotadašnjeg, uključuje rješavanje problema na svoj način te otkrivanje nepoznatog. May (1975, prema Petrović- Sočo, 2000) kreativnost shvaća kao proces unošenja nečega novog u već postojeće. Kreativnost je način mišljenja i djelovanja te može podrazumijevati izradu nečeg originalnog i vrijednog za pojedinca i druge osobe. Svaki drugačiji i novi način rješavanja problema ili stvaranja nekog novog produkta smatramo kreativnim činom, iako osoba u tome ne mora biti prva na svijetu.

Torrance (1979, prema Petrović-Sočo, 2000) je jedan od znanstvenika koji se najviše bavio istraživanjem kreativnosti, a navodi da se kreativno ponašanje javlja kao osjetljivost i svjesnost o postojanju nekog problema, praznine, nedostatka nekih elemenata, neslaganja, međuodnosu dostupnih informacija, definiranje postojećeg ili prepoznavanje elemenata koji nedostaju. Kreativni način razmišljanja karakterizira postavljanje hipoteza kod traženja rješenja, ispitivanja i ponovnog ispitivanja problema, kod usavršavanja problema te na kraju iznošenja rezultata.

Prema Petrović-Sočo (2000) kreativnost može rezultirati produkcijom novih ideja što može dovesti do novih i originalnijih kreacija odnosno produkcija, atraktivnijih kompozicija. Shodno tome Arar i Rački (2003) smatraju kako je zaista teško definirati kreativnost kao jedinstven konstrukt koji će objasniti primjerice radove brojnih poznatih i priznatih znanstvenika poput Leonarda da Vinci, Marie Curie, Vincenta Van Gogha, Alberta Einsteina, Wolfganga Mozarta i Johna Lenona. Tako Sternberg (1996) navodi da većina israživača smatra da je kreativnost proces proizvodnje nečega što je originalno i vrijedno. Teorija, ples, kemikalija, postupak, ručak, simfonija te bilo

što drugo mogu predstavljati to „nešto“ što možemo smatrati originalnim, odnosno kreativnim i vrijednim. Amabile (1983) govori kako kreativnost nije jedna karakteristika ličnosti ili opća sposobnost, već karakteristika ponašanja koje je produkt posebne konstelacije karakteristika ličnosti, kognitivnih sposobnosti i socijalnog okruženja. Barron (1988, prema Arar i Rački, 2003) definira kreativnost kao sposobnost produkcije rada koji je nov i prikladan. Produkt koji u čovjeku budi iznenađenje smatra se originalnim produktom. Stoga najviše razine kreativnosti uključuju značajan iskorak u odnosu na prethodna postignuća. Produkt može biti nov samo na razini pojedinca što znači da promatrači određuju je li neki produkt nov, inovativan i originalan odnosno u konačnici kreativan.

Fiddymment navodi da su suvremenija tumačenja kreativnosti fokusirana na originalnost i upotrebljivost produkta. Torrance (1970, prema Fiddymment) definira kreativnost kao niz osobina koje nas usmjeravaju prema konstruktivnom odgovoru na nove situacije, prije nego adaptiranje i prilagođavanje situacijama. Znatizelja, suočavanje s različitim izazovima, pokušaji savladavanja teških zadataka neke su od karakteristika koje čine kreativnost.

Isaksen (1987, prema Somolanji i Bognar, 2008) navodi da kreativnost nije jednoznačni pojam koji se može precizno definirati. Ipak moguće je navesti zajedničku definiciju koja obuhvaća većinu gledišta, a koja glasi da je kreativnost urođena pojava svakog pojedinca koja proizvodi određenu novinu na već postojeće stanje na materijalnom ili duhovnom pogledu. Navodi da je ta novina originalna, ekonomična i primjenjiva unutar socijalnog kontesta te je pozitivno usmjerena.

Kao što je prethodno navedeno, kreativnost potiče i usmjerava kreativno mišljenje koje je ključno za ostvarenje kreativnosti pojedinca. Kreativnim mišljenjem pojedinac stvara nove, originalne ideje te kreira različite produkte.

2. 1. Konvergentno i divergentno mišljenje

Sredinom 20. stoljeća psiholog Joy Paul Guilford bavio se proučavanjem pojma kreativnosti te je utvrdio da se ljudsko mišljenje dijeli na divergentno i konvergentno mišljenje. Guilford je (1975, prema Somolanji i Bognar, 2008) definirao divergentno mišljenje kao osnovnu karakteristiku kreativnosti. Guilford (1975, prema Bučić i Sorić, 2003) navodi divergentnu produkciju za koju tvrdi da podrazumijeva široku potragu za informacijama i stvaranje većeg broja novih odgovora odnosno rješenja problema, dok konvergentna produkcija podrazumijeva jedan točan odgovor. Guilford je također smatrao da stupanj kreativnosti osobe ovisi o razvijenosti njezinog divergentnog mišljenja. Naime, što je divergentno mišljenje osobe razvijenije, osoba je kreativnija (Somolanji i Bognar, 2008).

Divergentno i konvergentno mišljenje predstavljaju dvije mogućnosti rješavanja problema. Konvergentno mišljenje nudi jedno rješenje na postavljen problem, dok divergentno mišljenje karakterizira otvorenost te mnogobrojni odgovori na rješenje problema (Petrović-Sočo, 2000). Supek (1987) navodi da se konvergentno mišljenje kreće unutar već poznatih okvira, po uhodanim shemama, ograničenim normama, stegnutim i usko kanaliziranim prema postavljenom cilju koje najčešće dovodi do jedinog točnog rezultata odnosno do jedinstvenog rješenja. Autor navodi da je kod konvergentnog mišljenja čovjek suočen s zadatkom ili problemom za koje treba pronaći jedno dobro rješenje

Divergentno mišljenje možemo definirati kao sposobnost generiranja brojnih i raznolikih ideja. Na divergentno mišljenje utječu motivacijski i situacijski faktori (Runco, 1986). Temeljnu ulogu tijekom kreativnog spoznajnog čina ima divergentno mišljenje. Divergentno mišljenje je nedokučivo, osobito i subverzivno te je u njemu koncentrirano stvaralaštvo, dok je konvergentno mišljenje sukcesivno, usmjereno prema poznatom. Ono je takva aktivnost svijesti koja se javlja u zadacima u kojima ne postoji jedno točno rješenje, a najčešće ni jasna definicija samog problema (Stevanović, 2002).

Kvaliteta i vrijednost divergentnog mišljenja ocjenjuje se indikatorima kao što su: broj, bogatstvo različitih rješenja, neobičnost, novost, originalnost, prilagodljivost, promjenjivost recepcije i akcije u skladu s promjenama u situaciji (Stevanović, 2002).

Kreativan i stvaralački proces ne može se naučiti, jer ne postoje gotova znanja, algoritmi i rješenja stvaralačkog procesa. Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) definiraju divergentno mišljenje kao postojanje fluentnosti, fleksibilnosti i originalnosti. Fluentnost se definira kao sposobnost pronalaska domišljanja mnogih rješenja i alternativa. Fleksibilnost podrazumijeva nalaženje pristupa problemu kako bi se došlo do viših kategorija rješenja. Stoga je temeljna zadaća suvremenog obrazovanja, uz znanstveno konvergentno mišljenje, ostaviti prostora za kreativnost, stvaralaštvo, a time i divergentno mišljenje. Originalnost se objašnjava kao sposobnost mišljenja na jedinstven, nov način, s ciljem stvaranja novih ideja.

Temeljem misaonih komponentni kreativnog pojedinca koje je definirao Guilford, sastavljeni su testovi koji kvaliteteno mjere znanstvenu kreativnost i komponentne divergentnog mišljenja (vidi: Prilozi). Torranceov test kreativnog mišljenja (TTCT) Instrument je kojim se mjere znanstvena kreativnost i komponente divergentnog mišljenja. Torrance je test konstruirao 1966. godine kao rezultat longitudinalnog istraživačkog programa kreativnosti u nastavi. TTCT se sastoji od dvije forme (A i B) kao verbalno i neverbalno percipitivni. Komponente divergentnog mišljenja koje test ispituje su: fleksibilnost, originalnost i elaborativnost (Svedružić, 2005) (Prilog 1, Prilog 2).

Fleksibilnost je sposobnost proizvodnje mnogih relevantnih ideja, brzo pronalaženje što više rješenja nekog problema. Razlikujemo spontanu fleksibilnost (divergentna produkcija semantičkih klasa) i adaptivnu fleksibilnost (divergentna produkcija figuralnih transformacija). Fluentnost je sposobnost obrade informacija i objekata na različite načine i mogućnost simultanog sagledavanja različitih mogućnosti u što više kategorija. Razlikujemo fluentnost riječi (divergentna produkcija simboličkih jedinica), asocijativnu fluentnost (divergentna produkcija semantičkih relacija), ekspresivnu fluentnost (divergentna produkcija semantičkih sustava), fluentnost ideja (divergentna produkcija semantičkih jedinica). Originalnost (divergentna produkcija

semantičkih transformacija) je sposobnost proizvodnje rijetkih ili posve novih ideja, dolaženje do ideja koje se razlikuju od onih ostalih ljudi (Torrence, 1979). Elaborativnost je sposobnost ukrašavanja ideja detaljima, što više detalja u odgovorima. Razlikujemo: figuralnu elaboraciju (divergentna produkcija figuralnih implikacija), semantičku elaboraciju (divergentna produkcija semantičkih implikacija) (Goff i Torrance, 2000).

Pored navedenih faktora, za kreativnost su značajni i ovi faktori koji ne pripadaju u divergentne:

5. Osjetljivost za probleme (kognicija semantičkih implikacija) – sposobnost da se uoče nedostaci ili potrebe za promjenama ili poboljšanjima u postojećim stvarima;

6. Redefinicija (kognicija semantičkih transformacija) – sposobnost napuštanja starih načina tumačenja poznatih predmeta kako bi se koristili u nove svrhe. (Huzjak, 2005: 237)

Somolanji i Bognar (2008) govore o kreativnom procesu odnosno procesu divergentnog mišljenja kao načinu stvaranja kreativnih produkata.

Autor (Stevanović, 2002) navodi osnovne faze kreativnog procesa:

1. Definiranje problema / preparacija je priprema, otkrivanje ideje, uviđanje problema, isticanje zadatka. Postavlja se opći plan u kojem je definirano što se treba istražiti, koji se dalje dijeli na dijelove (uže probleme). Traži se model traganja.

2. Inkubacija je razmišljanje o problemu, nesvjestan rad iz podsvjesti koja je foksuirana na rješavanje problema, to je faza mirovanja iako se u njoj odvijaju burne reakcije, generiraju se ideje, sređuju, sazrijevaju i odbacuju, transformiraju, selekcioniraju, potiru i stvaraju nove. Nesvjesni procesi imaju ključnu ulogu u stvaralaštvu te predstavljaju najbitniju ulogu onoga što će uslijediti kasnije – rješenje.

3. Iluminacija je osvjetljenje problema – „aha doživljaj“, izgleda kao da je rješenje došlo iznenada i neočekivano. Osoba stvaratelja oduševljena je jer je rješenje pronađeno – eureka!

4. Verifikacija predstavlja proces provjeravanja rješenja. Provjerava se zamišljena hipoteza, vrši se revizija ideja, zaokružuje se stvaralački proces.

Osborne (1939, prema Somolanji i Bognar, 2008) osmislio je strategiju rješavanja problema, smišljanja ideja i novih rješenja koji se temelje na slobodnom izražavanju ideja bez obzira na njihovu praktičnost ili logičnost. Oluju ideja odnosno brainstorming može se upotrebljavati individualno ili u skupinama.

Stevanović (2002) navodi programe razvoja tehnika divergentnog mišljenja:

1. Oluja ideja – grupna tehnika za postizanje slobodne proizvodnje velikog broja ideja. Sve su ideje dopuštene i jednako vrijedne u procesu nastajanja. Nakon proizvodnog dijela sastanka započinje kritička analiza kojom se odbacuje loše, a razrađuju one ideje koje „obećavaju“.

2. Sinektika – postizanje originalnih ideja oslobađanjem od ustaljenih navika u pristupanju problemu, kod pojedinca izaziva svjesno usmjeravanje na dva cilja u mišljenju: sagledavanje nečeg starog i poznatog na nov način i uočavanje starog principa u novoj ideji ili pojavi.

3. Prisilne transformacije – pojedinca se prisiljava na zamišljanje novih svojstava predmeta sistematskim provođenjem niza transformacija: modificirati, adaptirati, povećati, smanjiti, okrenuti i kombinirati.

4. Lateralno mišljenje – postizanje novog i originalnog u mišljenju temeljeno na oslobađanju od dominantne ideje. Da bi se pojedinca oslobodilo uobičajnog, stereotipnog načina gledanja situacija se analizira u elemente, a elementi se sastavljaju u nove cjeline.

5. Popis atributa – nastoji konvergentnim procesima mišljenja izazvati nastanak novih svojstava. Ispišu se sve karakteristike predmeta i svi načini variranja tih karakteristika. Ta se dva popisa zatim udruže i izvedu na sve moguće kombinacije koje donose nešto novo, zadrže se i elaboriraju.

Balić-Šimrak (2010) navodi da se divergentno mišljenje često poistovjećuje s kreativnim mišljenjem, no za kreativnost je potrebno i divergentno i konvergentno mišljenje, kako bi se od brojnih ideja i alternativa odabralo najbolje rješenje. Supek

(1987) tvrdi da su konvergentno i divergentno mišljenje komplementarni. Naime kako bismo stekli određeno znanje potrebno nam je konvergentno mišljenje, jer ono omogućuje dobru informiranost o procesima i stvarima. Također, ono služi poboljšanju pamćenja i upoznavanju već stečenog ljudskog znanja.

2. 2. Klasifikacije kreativnosti

Kreativnosti se može pristupiti na brojne i različite načine. Lubart (1994, prema Arar i Rački, 2003) navodi da su se najraniji opisi kreativnosti, kojima se nastojala objasniti kreativnost, oslanjali na božansku intervenciju. Kreativna osoba smatrala se praznim vozilom koje božanska osoba ispunjava inspiracijom. Nakon što božanska osoba ispuni pojedinca, on postaje utjelovljenje inspirativnih ideja odnosno producira.

Prema suvremenom shvaćanju kreativnosti Lubart (1994 prema Arar i Rački, 2003) i Zuckerman (1977 prema Arar i Rački, 2003) definiraju kreativnost kao određenu kombinaciju subosobina - kognitivnog kapaciteta (inteligencije, znanja i specifičnih načina razmišljanja), obilježja motivacije i ličnosti, koji podrazumijevaju kapacitet i želju za većim radom te opsesivni interes za ideje, i okolinske uvjete.

Csikszentmihalyi (1988, prema Arar i Rački, 2003) objašnjava sustavni model kreativnosti – sustavni pristup kreativnosti, koji naglašava ulogu pojedinca, polja i domene rada. Pojedinac prikuplja informacije iz domene te ih mijenja i proširuje služeći se pritom kognitivnim procesima, osobinama ličnosti i motivacijom. Panža (2016) govori da Mahaly i Csikszentmihalyi navode kako nije moguće proučavati kreativnost i kreativni produkt pojedinca bez uključenosti društvenog i povijesnog okruženja. Csikszentmihalyi naglašava značaj područja i okruženja u kojima se obavlja određena kreativna djelatnost.

Dean Simonton (1994, prema Pandža, 2016) smatra da na kreativnost utječe i povijesni razvoj. Simonton je nastojao istražiti koji unutarnji i vanjski čimbenici utječu na kreativnost pojedinca. Također iako naglašava važnost utjecaja povijesnog konteksta

na kreativnost pojedinca navodi da se kreativno djelovanje ne može predvidjeti pogledom u prošlost jer ono uvijek predstavlja nešto novo, što krši postojeće norme.

Kreativnost se kroz povijest promatrala kao samo jedan proces kojeg su znanstvenici i istraživači različitih znanstvenih područja nastojali objasniti u odnosu na područje svojeg znanstvenog interesa. Primjerice, kognitivni psiholozi kreativnost su tumačili kao kognitivni proces, opisujući pritom mentalne reprezentacije i procese koji se odvijaju u pozadini kreativnih misli, a zanemarujući pritom utjecaj drugih čimbenika na kreativnost kao primjerice osobina ličnosti. Stoga su takvi pristupi istraživanja kreativnosti rezultirali ograničenim spoznajama i saznanjima o kreativnosti. Popularizacijom kreativnosti kao važnog procesa počinju sveonuhvatna istraživanja odnosno integrativni pristup istraživanja kreativnosti, njezinih procesa i djelovanja (Pandža, 2016).

Sternberg i Lubart (1991, prema Arar i Rački, 2003) govore o spomenutom intergrativnoj teoriji. Sternberg i Lubart (1991, prema Pandža, 2016) tvrde da je zajednička pojava više individualnih i okolinskih činitelja, odnosno združivanje višestrukih obilježja kreativnosti ono što razlikuje kreativnog pojedinca od drugih. Stoga Sternberg i Lubart (1991, prema Arar i Rački, 2003) važnim sastavnicama spomenute teorije kreativnosti smatraju: inteligenciju, znanje, stilove učenja, ličnost, motivaciju i okolinu. Sternberg i Lubart (prema Pandža, 2016) smatraju da je kreativni pojedinac uvijek korak ispred drugih jer uočava skriveni potencijal ideja kojeg ostali ne primjećuju. Sternberg i Lubart (1991, prema Arar i Rački, 2003) prema ovom pristupu praktičnu sposobnost „prodavanja“ vlastitog rada, odnosno sposobnost uvjeravanja publike u vlastitu kreativnost i vrijednost, smatraju jednom od najvažnijih sposobnosti kreativnosti. kognitivne, ličnost motivacijske i okolinske komponente trebaju zajednički i interaktivno djelovati kako bi se javila kreativnost.

Može se zaključiti da kreativnog pojedinca karakteriziraju uočavanje, doživljavanje i kombiniranje stvari i pojava na nov, svjež i originalan način. Također kreativni pojedinac stvara nove, neuobičajne, inovativne i drugačije ideje i djela (Huzjak, 2006). Određeni pojedinci smatraju da se kreativnim osobama smatraju one osobe koje proizvode, a ne samo uočavaju. Drugi tvrde da je jedno od obilježja kreativnosti

sposobnost uočavanja nečeg neobičnog (Huzjak, 2006). Kako bi se rasvijetlio pojam kreativnosti načinjena je podjela na kreativnost s „ velikim K“ i s „ malim k“ (Winner, 2005, prema Huzjak, 2006). Djeca s kreativnim „malim k“ samostalno otkrivaju pravila i tehničke vještine određenog područja, uz minimalno vodstvo odraslih. Takva djeca kreiraju neobične strategije za rješavanje problema. Prilikom tumačenja kreativnosti s „velikim K“ potrebno je navesti da tu kreativnost karakterizira istežanje, mijenjanje ili transformacija područja. To podrazumijeva značajnu bazu znanja i iskustava i smatra se da djeca ne mogu pokazivati ovu kreativnost (Huzjak, 2006).

Shodno tome Irving Taylor koncipirao je i objasnio svoj model kreativnosti. Naime kada dijete povlači crte po papiru nešto stvara, ali ipak ne stvara društveno vrijedan produkt. Stoga je Taylor razvrstao kreativnost u pet stupnjeva. Prva četiri stupnja predstavljaju „ malo k“, a posljednji peti stupanj „ veliko K“:

1. kreativnost spontane aktivnosti (1 – 6 g.),
2. kreativnost usmjerene aktivnosti (7 – 10 g.),
3. kreativnost invencije (11 – 15 g.),
4. kreativnost inovacije (16 – 17 g.),
5. kreativnost stvaranja (18+) (Taylor, 1959, prema Huzjak, 2006).

Sorokin (1987) spominje primarnu i sekundarnu kreativnost. Primarnu kreativnost karakterizira sposobnost generiranja ideja. Što je više međusobno različitih generiranih ideja primarna kreativnost je veća. Somolanji i Bognar (2008) dodaju da primarnom kreativnošću nije moguća selekcija generiranih ideja ili njihovo postavljanje u kritički odnos. Sorokin (1987) definira sekundarnu kreativnost kao dopunjenu primarnu kreativnost s selektivnim i kritičkim mehanizmom. Uloga sekundarne kreativnosti jest izdvajanje, važnih, zanimljivih, ključnih, relevantnih ideja za rješavanje problema te za neko znanstveno i umjetničko otkriće, iz mnoštva ideja što su generirane u fazi primarne kreativnosti. Somolanji i Bognar (2008) razlikuju još i potencijalnu kreativnost te ju definiraju kao osobinu prisutnu u različitim stupnjevima, ali također navode da pritom su povoljni uvjeti ključni za njezino ostvarenje. Kroflin, Nola, Posilović i Supek (1987) dodaju da kreativnost nije uvijek spontana djelatnost

koja se nameće bez volje pojedinca, već postoje određeni vanjski i unutarnji poticaji koji potiču pojedinca. Somolanji i Bognar (2008) spominju i aktualnu kreativnost koju opisuju kao izražavanje spontane kreativnosti bez izričito potrebnih vanjskih poticaja.

Taylor (prema Supek i suradnicima, 1987) navodi pet hijerarhijskih razina kreativnosti koje se kreću od niže prema višoj:

1. ekspresivnom kreativnosti odlikuju se kreativni pojedinci te se ne pita toliko o kvaliteti originalnosti, koliko o samoj osobitosti;
2. produktivna kreativnost pretpostavlja već razvijene sposobnosti ili nadarenost pod kontrolom pojedinca, gdje smišljeno stvaranje dolazi više do izraza od originalnosti;
3. inventivna kreativnost odlikuje se izrazom uočavanja novih odnosa na osnovi već stečenog iskustva;
4. inovativna kreativnost odnosi se na otkrivanje novih načina izražavanja ili stvaranja koje utječe na mnoge druge stvaraoce;
5. emergentna kreativnost – kreativnost najvišeg reda koja odgovara otkriću novih principa, sasvim novog i fundamentalnog značenja (Supek i suradnici, 1987 : 53).

2. 3. Čimbenici kreativnosti

Prilikom objašnjavanja pojma kreativnosti ključno je navesti i određene čimbenike koji čine kreativnost, a samim time i utječu na nju. Somolanji i Bognar (2008) navode da pri proučavanju kreativnosti posebice treba govoriti o kreativnoj osobi. Iako osobe posjeduju određeni kreativni potencijal rođenjem, to ne znači da će se njihova potencijalna kreativnost aktualizirati tijekom njihova života. Sve osobe kreativne su na određenoj razini. Na aktualizaciju kreativnosti utječu brojni čimbenici kao, primjerice, kognitivne karakteristike, osobnosti i emocionalne kvalitete, iskustvo tijekom razvoja, tolerancija, motivacija, samopouzdanje, samopoštovanje, otvorenost novim iskustvima, upornost te spremnost na rizike. Jednim od čimbenika kreativnosti smatramo sposobnost kreativne osobe da kreira kreativni produkt na nov i originalan

način. Nadalje, važno je spomenuti kreativni proces kojim nastaje kreativni produkt. Tijekom tog procesa kreativni pojedinac treba biti u mogućnosti svarati nove ideje te ih kombinirati na neobičan način. Pojedinac treba nadograđivati nove ideje na već postojeće stanje. Kreativna okolina također je jedan od čimbenika koji utječe na kreativnost osobe odnosno na ostvarivanje njezine kreativnosti u odnosu na socijalno, kulturno i društveno okruženje iz kojeg dolazi.

Radu (2015) navodi da kreativnost potiče pozitivna atmosfera. Autor također navodi da osobe trebaju imati postavljene ciljeve, odnosno okolina ih treba poticati na napredak, te na taj način utjecati na poticanje njihovog samopouzdanja. Kad su pojedinci samopouzdana, motivirani su za preuzimanje većeg rizika i odgovornosti. Također pružanje potpore kreativnom pojedincu jedan je od čimbenika koji pozitivno utječe na kreativnost. Ključan čimbenik je pružanje slobode kreativnom pojedincu. Primjerice, tijekom odgojno-obrazovnog rada važno je da djeca osjećaju da odgajatelj ima povjerenja i da vjeruje u njih jer sloboda vodi ka inovacijama i promjenama.

Somolanji i Bognar (2008) navode da je moguće i sputavanje kreativnog razvoja. Primjerice obitelj, škola i zajednica mogu poticati ili sputavati odnosno blokirati kreativnost pojedinca.

Razlikujemo centralne i periferne karakteristike kreativnosti. Centralnim karakteristikama kreativnosti smatraju se novi produkti koji na kreativan način nude rješenje problema dok se produkti koji su novi, ali nisu prikladna rješenja problema smatraju čudnim i bizarnim. Možemo zaključiti da se kreativnim produktima smatraju oni produkti koji na kreativan način nude rješenja nekog problema.

Periferne karakteristike kreativnosti mogu smanjiti ili povećati osnovu kreativnost produkta. Ove karakteristike kreativnosti čine: kvaliteta, važnost i povijest proizvodnje. Visokokvalitetnim produktom smatra se produkt koji pokazuje visoku razinu tehničke vještine te koji je dobro izveden. Iako produkt može biti nov i prikladan, ukoliko nije dobro izveden, promatrači odnosno javnost ga neće smatrati kreativnim produktom. Kreativan produkt može zadovoljavati vrlo ograničenu potrebu. Primjer jednog takvog kreativnog produkta jest alarm za automobile. Ovaj produkt općenito se neće smatrati jako kreativnim jer nema toliku važnost odnosno

smatra ga se jedino korisnim za osiguravanje sigurnosti automobila. Pod pojmom povijest proizvodnje smatra se znanje da je nov i prikladan produkt nastao potpuno slučajno ili slijedeći set zadanih praviča. Takvom produktu smanjuje se njegova percipirana kreativnost (Barron, 1988, prema Arar i Rački, 2003).

Amabile (1983) u procjene kreativnosti uključuje i socijalni konzensus. Smatra kako pojedinačni sudci, paneli opažачa ili društvo kao cjelina procjenjuju koliko je jedan produkt kreativniji od drugoga ili koliko je neki pojedinac kreativniji od drugog pojedinca. Navodi kako ne postoji apsolutni standard za kreativnost. Objasnjava kako jednu osobu jedna grupa ljudi, primjerice amateri, može procijeniti kreativnom, dok je druga grupa ljudi, primjerice stručnjaci, procjenjuju kao prosječnu ili nisko kreativnu osobu. Zaključujemo da socijalni i iskustveni kontekst odnosno pozadina predstavlja važni faktor prilikom prosuđivanja kreativnosti nečega ili nekoga. Kreativnost ne postoji u vakuumu: novo može biti samo u odnosu prema starom. Stoga, neovisno o individualnom mentalnom procesu uključenom u kreativnost, ona mora biti uključena u kontekst prethodnih kulturalnih i socijalnih postignuća od kojih je neodvojiva.

Autori Karlavaris i Kraguljac (1981) navode faktore likovne kreativnosti koji se dijele na dvije skupine - kvantitativnu i kvalitativnu.

Kvantitativni faktori likovne kreativnosti su:

1. Fluentnost – može se podijeliti na nekoliko čimbenika: fluentnost ideja, riječi, asocijacija i izražavanja. To je sposobnost produciranja velikog broja likovnih ideja i asocijacija te likovno-tehničke sposobnosti realizacije likovnih ideja. Podrazumijeva produciranje određenih likovnih oblika, nijansi boja, tehničkih varijanti u određenom vremenu. Sastoji se od dvije likovne sposobnosti koje omogućuju kreativnost (mašte i motoričke spretnosti) i dvije koje je potiču (senzibilnost i emocionalnost). Faktori koji omogućuju kreativnost očituju se u motoričkoj vještini pri realizaciji ideje. Uspješno motoričko ovladavanje likovnom tehnikom (tehnička fluentnost) omogućuje bogatije postupke i varijante te vještine. Fluentnost asocijacija očituje se u zanimljivim, novim i bogatim likovnim idejama (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

2. Redefinicija – sposobnost uporabe poznatog na nov način, pridavanje svakodnevnim predmetima i pojavama u okolini nove interpretacije. Na likovnom

području podrazumijeva sposobnost transponiranja likovnog materijala i uočavanja likovnih elemenata i njihovih odnosa koji se mogu transponirati. Predstavlja cjelinu dviju likovnih sposobnosti koje omogućavaju kreativnost (likovno iskustvo i mašta) i dviju koje je potiču (senzitivnost i kreativno mišljenje). Faktori koji omogućavaju kreativnost očituju se kao proces uspješnog likovnog transponiranja, svjesnog redefiniranja ideja, materijala, vizualnog dojma u nešto novo (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

3. Elaboracija – sposobnost organiziranja procesa istraživanja i komponiranja završnog postignuća. To je sposobnost detaljne razrade plana stvaralačkog rada, planiranje i stalno razvijanje ideja te stvaranje izvornog uratka na osnovi otkrivenih ideja. To je sposobnost strukturiranja rezultata rada u smislenu i preglednu cjelinu. U likovnom smislu ona obuhvaća estetsko planiranje i organizaciju likovnog izraza te idejnu misaonu elaboraciju. Sposobnost elaboracije očituje se u uspješnoj likovnoj kompoziciji. Faktori koji kreativnost omogućavaju očituju se u estetskoj organizaciji izraza, skladnosti ideje i materijala te u likovnom planiranju, u poštivanju oblikovnih zakonitosti. Sugestivnost likovnog izraza omogućuju stvaralačka uporaba likovnih zakonitosti te sklad među različitim komponentama oblikovanja. Poticajni faktori su vidljivi u pripremi stvaralačkog procesa (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

Kvalitativni faktori likovne kreativnosti su:

1. Originalnost – sposobnost pronalaženja novih, nekonvencionalnih, neobičnih i maštovitih rješenja; označava metodološku originalnost, pronalaženje udaljenih rješenja i odgovora kao rezultata kreativne generalizacije, duhovitost odgovora i rješenja problema. Analogijom, metaforom i slojevitim asocijacijama omogućava dolazak do nesvakodnevnih, izvornih i drugačijih rješenja. Na području likovnog izražavanja predstavlja cjelinu triju likovnih faktora koje potiče kreativnost (stvaralačko mišljenje, emocionalnost i osjetljivo spoznavanje). Sastoji se od dva kompleksa: individualne senzibilnosti te originalne produkcije, uočavanja i korištenja originalnih materijala i postupaka. Karakterizira ju sposobnost opažanja i traženja originalnog povezivanja među njima u cjelinu (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

2. **Fleksibilnost** – mogućnost lakog napuštanja uhodanih, krutih i inertnih načina mišljenja te traženje novih, svježih i drugačijih (Karlavaris i Kraguljac, 1981). Očituje se u rješavanju problema na drugačiji način od onog uhodanog, stereotipnog i šabloniziranog te u elastičnom mišljenju koje se lako prebacuje s jednog tipa mišljenja na drugo. Karlavaris navodi dvije vrste fleksibilnosti: spontanu i adaptivnu ili metodološku. Spontana se očituje u sposobnosti reprodukcije velikog broja raznovrsnih ideja i to u situacijama koje od pojedinca ne zahtijevaju tu potrebu. Adaptivna fleksibilnost javlja se samo u situacijama kada se pojedinac suoči s problemom koji ne može riješiti na uobičajeni način, a Guilford ju smatra relevantnom za rješavanje umjetničkih problema. Kada govorimo o likovnosti, fleksibilnost označava nalaženje novih puteva u rješavanju likovnih zadataka, pronalaženje više različitih jednakovrijednih likovnih rješenja, lako prilagođavanje izražajnim sredstvima i postupcima u radu. Predstavlja cjelinu triju likovnih faktora koji potiču kreativnost (motorička osjetljivost, stvaralačko mišljenje, emocionalnost) i jednoga koji kreativnost omogućuje (mašta). Fleksibilnost se također očituje u fleksibilnom prilagođavanju likovno izražajnim sredstvima (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

3. **Osjetljivost za probleme** – sposobnost uočavanja i rješavanja problema, otkrivanja nedostataka, svega što je neuobičajno i čudno. U užem smislu likovne kreativnosti to je sposobnost uočavanja posebnosti i likovnih vrijednosti na objektima i pojavama oko sebe. Pripada poticajnim aspektima kreativnosti te se sastoji od dva faktora koja potiču kreativnost (emocionalnost i osjetljivo spoznavanje) i dva koja omogućuju kreativnost (sposobnost preciznog spoznavanja i likovnog iskustva – vizualnog pamćenja). Faktori koji potiču likovnu senzibilnost očituju se u osjetljivosti, doživljavanju i jasnoći u interpretaciji likovnoga problema. Ovaj faktor sadrži i osjetljive emocionalne komponente koje pokreću kreativne mehanizme (Karlavaris i Kraguljac, 1981).

2. 4. Čimbenici koji štete razvoju kreativnosti

Postoji nekoliko faktora za koje se pretpostavlja da ometaju kreativnost. Mnogi ovi čimbenici podrazumijevaju ograničavanje slobode kreativnog rada. Amabile i

Hennessey, (1988, prema Glück, Ernst, Unger, 2002) utvrdili su da evaluacije i nagrade ometaju kreativnost. Hennessey i Amabile (1988, prema Glück, Ernst, Unger, 2002) navode da je kreativnost smanjena ukoliko pojedinci ne mogu samostalno odlučiti način na koji će obavljati određeni posao, aktivnost ili ne mogu samostalno odlučiti kojim će posao raditi. Navode da situacije poput natjecanja negativno utječu na kreativnost.

Hill i Amable (1993, prema Glück, Ernst, Unger, 2002) spomenuli su i ograničenost vremena kao čimbenik koji ometa kreativnost. Glück, Ernst i Unger (2002) navode da ograničenost ekonomskih i tehničkih sredstava također negativno utječe na kreativnost.

Supek i suradnici (1987) navode da se blokiranje kreativnosti može dogoditi onda kada društvo nastoji zadržati efikasne i isprobane načine reagiranja na probleme odnosno nastoji zadržati dobre ideje i spriječiti djecu da dožive oštećenja fizičkog i mentalnog integriteta, a također nastoje da se djeca kroz učenje i iskustvo osposobe za uspješno rješavanje životnih problema na isproban i dokazan način. Primarno blokiranje u funkcioniranje pojedinca uvodi kritički i selektivni mehanizam probijanja subjektivno kreativnih ideja. Sekundarno blokiranje spriječava isključivo generiranje subjektivno kreativnih ideja. Kada se to dogodi, primarna i sekundarna kreativnost budu blokirane te od kreativnosti ništa ne preostaje. Na sekundarno blokiranje utječu društvene, ekonomske, političke i kulturne okolnosti (Supek suradnici, 1987). Primarno blokiranje je nužno i neizbježno; stoga je ključno pronaći načine koji najmanje oštećivati primarnu kreativnost i najbolje razviti sekundarnu kreativnost (Supek i suradnici, 1987).

Osim prethodno spomenutog primarnog i sekundarnog blokiranja postoji i kritičko-selektivni mehanizam koji spriječava dijete da u stvarnosti isproba neke subjektivne kreativne ideje koje bi mogle štetno djelovati na njega i na njegovu okolinu. Također, moguće je i deblokiranje kreativnosti, no ono zahtjeva osiguravanje povoljnih uvjeta koji će omogućiti da kreativnost svake osobe izađe na površinu (Supek i suradnici, 1987).

3. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO I RAZVOJ KREATIVNOSTI

Dječje likovno stvaralaštvo podrazumijeva aktivno uključivanje djece u samostalne i kolektivne likovne aktivnosti. Odgajatelj treba tijekom provođenja likovne aktivnosti treba poticati dijete na stvaranje likovnih uradaka vlastitim trudom i naporom i prema svojim individualnim sposobnostima. Dječje likovno stvaralaštvo karakterizira korištenje različitih likovnih tehnika, materijala i likovnog pribora prilikom sudjelovanja u likovnim aktivnostima (Stevanović, 2003).

Djeca su prirodno kreativna i sklona različitim oblicima umjetničkog izražavanja (Slunjski, 2013). Kreativnost kao odgojna vrijednost predstavlja osnovu razvoja djeteta u inicijativnu i inovativnu osobu (Vidović, 2015).

3.1. Optimalni uvjeti za razvoj dječje likovne kreativnosti

Za razvoj dječjeg likovnog stvaralaštva i kreativnosti potrebno je osigurati dobro emocionalno ozračje, poštivati djetetovu usredotočenost i perzistenciju, omogućiti dostupnost likovnog materijala te razgovarati s djetetom o likovnom produktu (Starc i suradnici, 2004). Dobro emocionalno ozračje – ozračje topline, prihvaćanja i hrabrenja odgajatelj će osigurati pokazivanjem zainteresiranosti, prihvaćanjem djetetovih objašnjenja i blagim poticanjem djeteta na tumačenje slike i rada, ukoliko ga dijete samo ne ponudi. Za razvoj likovnog stvaralaštva i sposobnosti djeteta važno je da odgajatelj ne kritizira, ne poučava, ne savjetuje i ne sugerira djetetu moguća i gotova likovna rješenja, već da djetetu omogući veliku slobodu u likovnom izražavanju i samostalno likovno i stvaralačko izražavanje u toplom, ohrabrujućem i poticajnom ozračju (Starc i suradnici, 2004).

Likovno darovita djeca te djeca koja pokazuju veliku potrebu za crtanjem i usavršavanjem u crtanju često su vrlo usredotočena i ustrajna u likovnom radu. Odgajatelji moraju poštivati djetetovu perzistenciju i usredotočenost te u granicama

mogućnosti osigurati djetetu neprekinuto vrijeme bavljenja aktivnošću za koju dijete pokazuje veliki interes, upornost, usredotočenost i uživanje. Ključno je i poštivati djetetovu potrebu i želju za produživanjem likovnih aktivnosti i bavljenjem likovnim radom (Starc i suradnici, 2004).

Odgajatelj treba osigurati djeci dostupnost likovnog materijala – papire različitih boja i veličina, različite vrste olovaka, flomastera i kistova različite debljine. Dijete od dvije godine na dalje sposobno je samostalno i pravilno držati olovku u ruci te je stoga nužno da mu odgajatelj i omogući njihovu dostupnost. Prilikom djetetovog baratanja likovnim materijalom poput olovke i kistova različite debljine, odgajatelj treba osigurati sigurne uvjete i budno paziti dok djeca barataju likovnim materijalom, poput olovke i kistova različite debljine, kako ne bi došlo do ozljeda. Potrebno je naviknuti dijete na pravilnu uporabu, držanje i baratanje likovnim materijalom te obeshrabriti djetetovu želju i posezanje za oštrim i šiljastim dijelovima instrumenata za crtanje i pisanje za bilo kakvu drugu igru ili uporabu osim crtanja i slikanja (Starc i suradnici, 2004).

Odgajatelj bi trebao razgovarati s djetetom o njegovom likovnom produktu te obraćati pozornost na ishode djetetove aktivnosti u svim fazama djetetovog likovnog razvoja. Odgajatelj bi dijete trebao poticati na opisivanje i objašnjavanje onoga što dijete radi bez nametanja rješenja, „popravljanja“ i pomaganja u uljepšavanju i bogaćenju likovnog uratka. Ukoliko dijete ne želi objasniti i obrazložiti svoj uradak, odgajatelj to ne smije zahtijevati od njega. Govor odgajatelja treba potaknuti dijete na objašnjavanje vlastitog likovnog rada ili produkta, a zatim ga treba slijediti prepuštajući djetetu inicijativu i samo mu pomagati prilikom djetetovog objašnjavanja. Tijekom faze šaranja (1,5 – 3 godine) trebalo bi govorom i primjedbama usmjeravati djetetovu pozornost na tragove koje ostavlja na papiru djetetova ruka. Odgajatelj tada treba nastojati pobuditi djetetovu pozornost na karakteristike njegovog crteža riječima odobravanja: „Baš lijepo si napravio ove crte. Lijepo si napravio ovaj krug“. Tijekom faze slučajnog prikazivanja stvarnosti (između 3. i 5. godine) potrebno je djetetu ponuditi što više istraživanja s različitim materijalima, dimenzijama, bojama, kvalitetama papira te ponuditi različite materijale za oblikovanje volumena (glina, plastelin, glinamol). U razgovoru s djetetom ključno je osvrnuti se na to ima li

djetetova aktivnost neki cilj. Ukoliko dijete tijekom rada mijenja cilj i opis sadržaja slike, te promjene potrebno je prihvatiti i ne podsjećati dijete na prijašnje ciljeve pritom imenujući predmete koje crta ili slika. Dijete ne treba usmjeravati, nametati mu i sugerirati postignutu sličnost s stvarnosti već mu dopustiti promjenu sadržaja, cilja crtanja ili slikanja i promjenu materijala i tehnike. U fazi namjernog subjektivnog prikazivanja stvarnosti (između 4. i 6. godine) djetetu treba dozvoliti puno izražavanje mašte. Ta je faza najmaštovitije i najkreativnije razdoblje djetetova razvoja. Tijekom te faze dijete prikazuje svijet kako ga ono vidi i u to „viđenje“ projicira svoje znanje o njemu. Ne smije se ispravljati i popunjavati djetetovo znanje o svijetu u toj fazi jer djetetovi uradci tada odražavaju njegovo priznavanje nemogućeg: slike prikazuju svijet iznutra (prikazi hladnjaka i želuca sadrže hranu za koju dijete zna da je unutra iako se ne vidi). Tu fazu karakterizira prozirnost i međusobno prožimanje predmeta, a odgajatelj tijekom te faze treba dijete prepustiti njegovoj mašti te ga ne smije poučavati o „ispravnosti“ i „neispravnosti“ gledanja i viđenja. Odgajatelj razgovor s djetetom o crtežu usmjeren je na sadržaj crteža te na naglašavanje cjeline i povezivanje pojedinih elemenata crteža u cjelinu. Odgajatelj tijekom faze namjernog objektivnog prikazivanja stvarnosti (između 5. i 7. godine) u razgovoru s djetetom pozornost usmjerava na djetetovo objašnjavanje priče koju je ispričalo crtežom te značenje pojedinih elemenata crteža i crteža kao cjeline. Potrebno je naglasiti povezivanje dijelova crteža u cjelinu i naglašavati značenje cjeline i priče koju crtežom prikazuje. Odgajatelj treba usmjeriti dijete na emocionalni i osobni doživljaj crteža te na njegovu prisutnost u crtežu (Starc i suradnici, 2004).

3.2. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja

Razvoj dječjeg likovnog izražavanja započinje djetetovim povlačenjem prvih šara. Dijete u razdoblju nakon rođenja do godine i pol starosti nema sposobnost likovnog izražavanja jer im predstave nisu dovoljno jasne, a motorika im još nije dovoljno razvijena (Herceg i suradnici, 2010).

Prva faza razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva jest faza šaranja (1. god. 5 mj. do 3. god. 5 mj.) u kojoj se šare mijenjaju od jednostavnih do crta (povlačenje iz zglobova ramena i lakta) do manjih kružnih crta (povlačenih iz zglobova šake i prstiju). Osobina dječjih šara iz te faze jest nepostojanje težišta pa se šare mogu promatrati s bilo koje strane podloge. Šare su u početku faze pravolinijske, a kasnije postaju kružne i sve preciznije s uključivanjem Motorika utječe na karaktere i promjene u vrsti šaranja, koje je u početku pravolinijsko a kasnije kružno, i sve preciznije s uključivanjem različitih varijanata šara kao što su sklop pravolinijskih poteza, skakutanje po podlozi, udarno šaranja te raznovrsni oblici od križa do klupka i dobrog rasporeda linija. Krugovi se počinju pojavljivati kada dijete započinje konkretnije prikazivati primjerice prikaze kuće i automobila. Djeci je u ovom razdoblju potrebno ponuditi mek i intezivan grafički materijal, meku olovku, kredu i paste, dok se u narednim fazama, u skladu s dobi djeteta, mogu koristiti i drugi pribori i materijali (Herceg i suradnici, 2010).

Druga faza razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva jest faza sheme (3 god. 6 mj. do 5 godina) - za ovu je fazu karakterističan prikaz prepoznatljive figure i objekata s najjednostavnijim elementima (glavonošci). U ovoj fazi prikaz na dječjim crtežima je oskudan iako djeca imaju težnju da nešto prikažu. Tako na ljudskom liku dijete obavezno prikazuje lice, a udovi su često bez oblika tijela, na licu prikazuju oči i usta, a kasnije nos, kosu i uši. Tijelo se prikazuje najčešće kao krug, elipsa, pravokutnik, trokut, a noge i ruke dugo nemaju svoju debljinu. U ovoj fazi djeca mogu prikazati ruke s većim brojem najčešće dugačkih prstiju zbog emocionalnog pristupa prema osobi naglašenih radnih sposobnosti ili zbog nepoznavanja brojenja. Djeca u ovoj fazi ljudsku figuru prikazuju u vertikali, a životinja u horizontali (Herceg i suradnici, 2010).

Treća faza naziva se faza razvijene sheme (5 do 8 godina) u kojoj se prikaz čovjeka i objekata upotpunjuje detaljima na glavi: uši, kosa, obrve, vrat, a na tijelu: debljina nogu i ruku odjeća, obuća, nakit, ukrasi i drugo. Dijete na crtežu ističe i neke simbole koji su karakteristični za osobu koju dijete prikazuje. Proširuje se broj tema koje djeca crtaju: ležanje u krevetu, igra loptom, razni oblici rada u kući i u prirodi (Herceg i suradnici, 2010)

Četvrta faza dječjeg likovnog stvaralaštva jest faza oblika i pojava (8 do 10 godina) u kojoj se realnost prikaza figura i objekata još više povećava, a prikazuju se profil, pokret i osnovni prostorni odnosi. Za ovu fazu karakteristične su bogatije predodžbe djetetova svijeta koje stječe preciznijim promatranjem. Potpuniji je prikaz figura i objekata, javljaju se elementi prikaza pokreta figura, što počinje prikazom profila kao i prikaza prostora. Prikaz prostora u ovoj je fazi tzv. opisni prostor. U ovoj fazi uporaba umjetničkog materijala dosljednija je i predstavlja viši stupanj njegove primjene (Herceg i suradnici, 2010). To je razdoblje sporijeg likovnog razvoja, nema naglih skokova, ali je znatno veće umnožavanje i ujednačavanje vizualnih i oblikovnih komponenti izraza. Dijete u ovoj fazi ima veće intelektualne sposobnosti, tehnički je spretnije, pokazuje veliki interes za promatranje okoline i svijeta oko sebe (Karlavaris, 1988).

Kreativnost u početku stagnira, ali se poslije osme godine naglo dalje razvija kao i sposobnost korištenja pojedinih likovnih elemenata, ne samo boje i oblika, već i teksture, plastičnosti, prostora, kompozicije, a pri kraju i svjetline (Karlavaris, 1988).

Peta faza dječjeg likovnog stvaralaštva jest faza punog likovnog izraza (10 do 14 godina) u kojoj je prisutna daljnja tendencija napredovanja u optičko-tematskom vidu, a dolazi do postupne stagnacije kreativnih sposobnosti. U ovom periodu djeca se najviše bave likovnim izražavanjem te se još potpunije koriste svim likovno-izražajnim sredstvima i tehnikama. Likovni radovi djece su potpuni te je vidljiva dominacija iskustva, znanja, spretnosti i vještina, a manje su prisutni ekspresivnost i originalnost. Naglašena je težnja ka potpunijem prikazu realnog koja je vidljiva u rješavanju pokreta, prostora i cjelokupne kompozicije. To je realistična faza koju djeca trebaju proći kako bi je kasnije mogla likovno nadići i pronaći svoju osobnu metodu oblikovanja čime se završava razvoj djece po uzrastu, a započinje individualni razvoj koji nije jednak kod sve djece. Ovu fazu karakterizira i početak diferencijacije interesa kod djece te formiranje individualnih crta (Karlavaris, 1988).

4. LIKOVNO STVARALAŠTVO U DJEČJEM VRTIĆU

Djeca svoje znanje i doživljaje ne prenose samo riječima već i crtanjem i slikanjem. Djeca posjeduju vlastiti „jezik“ umjetnosti koji odraslima ne mora uvijek biti jasan. Primjerice dijete može stvarati neku skulpturu koja se protivi zakonima fizike (Slunjski,2013). Likovno stvaralaštvo oplemenjuje dijete, čini ga posebnim te ne predstavlja samo igru već i jedan od načina izražavanja već ozbiljan rad. Sposobnost gledanja, proučavanja, kreativnost i stvaralaštvo sastavni su i važan dio svakog čovjeka bio on ili ne umjetnik. Ključno je da odgajatelj potiče razvoj likovnog stvaralaštva djece u dječjem vrtiću na način da djeci ponudi raznolik likovni pribor i materijal, ohrabre i potaknu djecu na likovno stvaralaštvo te se zapita i analizira što dijete poručuje svojim likovnim radom (Seksan, 2004). Šipek (2015) navodi da se djeca stvaralački izražavaju kada su slobodna biti ono što jesu i kada imaju pravo na vođenje vlastitom logikom te na individualno izražavanje i stvaranje. Kako bi se poticala likovnost djece, potrebno je stvoriti prostorno-materijalno okruženje koje uključuje bogatstvo i promišljenost izbora materijala te njegovu stalnu dostupnost što djecu potiče na istraživanje i otkrivanje različitih likovnih materijala i tehnika uz mogućnosti njihova korištenja.

Autorica Balić-Šimrak (2011) navodi da je svijet dječjeg likovnog stvaralaštva fascinantno nepredvidljivo područje, a način na koji djeca stvaraju od svoje najranije dobi svjež i autentičan te pritom nadmašuje sva očekivanja ukoliko prihvatimo njegovu izvornost. Grgurić i Jakubin (1996) navode da se dijete likovno izražava kako bi prikazalo ono što ga interesira i uzbuđuje te kako bi se služilo likovnim materijalom koje kod djeteta izaziva iznenađenje, uzbuđenost i oduševljenost. Dijete često mijenja likovni materijal i tehnike jer mu važni doživljaj, akcija i istraživanje. Djeca otvoreno govore o svojoj likovnoj aktivnosti, neku djecu najviše interesira manipulativni aspekt likovnog izražavanja i užitek u taktilnim osjetima s bojom i glinom dok druge više interesira vizualni aspekt pa su više zainteresirani za svladavanje oblika i za izbor boja. Nekoј djeci važan je simboličan prikaz osoba i predmeta iz njihove okoline. Važno je znati da je akt likovnog izražavanja događaj sam za sebe, jer dijete nije zainteresirano

za izradu prepoznatljivog likovnog produkta (crteža, skulpture), već ga interesira sam proces likovnog izražavanja.

4.1. Načini poticanja likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi

Djecu na kreativnost motivira gotovo sve što vide i istražuju. Odgajatelj treba djecu motivirati na likovno izražavanje tako da osigura odgovarajući prostor za provođenje likovnih aktivnosti, da djeci ponudi ideje, različiti materijal te ih upozna s likovnim priborom i tehnikama. Odgajatelji bi djecu trebali voditi na umjetničke izložbe gdje će djeca promatrati umjetnička djela te učiti o povijesti umjetnosti. Djecu će motivirati i zainteresirati i razgovor s nekim likovnim umjetnikom (Cvetković-Lay i Pečjak, 2004).

Odgajatelj utječe na razvoj likovne kreativnosti djece tako što djecu potiče na čuđenje, istraživanje i stjecanje iskustva s različitim zanimljivim izražajnim materijalima. Ključno je prilikom provedbe likovnih aktivnosti osnaživati djetetove umjetničke i istraživačke sposobnosti te jačati djetetovu urođenu sklonost za promatranjem, čuđenjem i uočavanjem detalja. Važno je poticati inicijativu djece u području likovnog stvaralaštva te učiti djecu samostalnom korištenju pribora i materijala te ih poticati na promišljanje o novim perspektivama i mogućnostima likovnog izražavanja (Slunjski, 2013).

Autori Grgurić i Jakubin (1996) smaraju da likovnu kreativnost odgajatelj treba poticati svakoga dana na način da se interesira, prihvati i cijeni likovne ideje i originalnost djece. Odgajatelj treba s djecom komunicirati te im postavljati pitanja vezana za njihov likovni rad i rad vršnjaka, kako bi djecu poticali na pronalazak različitih likovnih rješenja i mogućnosti te osigurati djeci likovno izražavanje uz korištenje različitih tehnika, materijala i pribora, pritom dozvoljavajući da ukoliko dijete izrazi želju za promjenom likovne tehnike i materijala, to mu bude i omogućeno.

Autori Cvetković-Lay i Pečjak (2004) navode da odgajatelj može uspješno poticati likovnu kreativnost djece tako da im omogući dovoljno prostora za neometani rad,

zaštitinu odjeću, pripreme dovoljno boja te raznovrsnog materijala, ohrabruju dijete i potiču ga na daljnji rad i istraživanje, reagiraju i komentiraju djetetov rad razumno i iskreno. Važno je tijekom likovne aktivnosti djeci omogućiti dovoljno vremena i slobode za istraživanje i eksperimentiranje te za sam proces likovnog izražavanja. Potrebno je zabilježiti djetetovo ime i prezime na poledinu rada te komentar ukoliko dijete spontano kaže nešto o svojoj slici ili crtežu. Odgajatelj treba uz likovni pribor djeci omogućiti slikanje prstima, rukama i stopalima te izložiti dječje likovne radove. Odgajatelj treba djeci skrenuti pažnju i na likovne radove ostale djece u vrtiću kako bi se djeca naučila cijeniti radove vršnjaka. Također bi trebao djeci dopustiti nošenje likovnih radova doma. Nakon završetka likovne aktivnosti potrebno je uputiti djecu kako se pravilno čiste i čuvaju likovni pribor i materijal. Autorica Šipek (2015) navodi da postoji nekoliko načina da kod djece pobudimo interes za likovno izražavanje i stvaranje onog što ih okružuje: usmjeravanje pažnje aktiviranje sjećanja, maštanje, zamišljanje igranja likovnim materijalima.

Autorica Radu (2015) navodi da odgajatelj tijekom provedbe likovnih aktivnosti treba djeci osigurati slobodu te im zadati ciljeve kako bi ih motivirao na kreativan rad i poticao daljnji razvoj likovnosti djece. Takvim pristupom odgajatelj potiče i samopouzdanje djece te ih priprema za veće izazove u likovnom radu. Ključno je da odgajatelj prati i promatra djecu tijekom likovnog rada te ponudi potrebnu podršku i ohrabrenje. Osiguravajući djeci slobodu i autonomnost tijekom provedbe likovnih aktivnosti potičemo dječju maštovitost i inovativnost te im ukazujemo na to da imamo povjerenja u njih te da poštujemo i vjerujemo u njihov likovni rad i stvaralaštvo.

4.2. Važnost poticajnog okruženja za razvoj kreativnosti kod djece

Okruženje je ono što okružuje kreativnog pojedinca, bilo da je riječ o njegovoj fizičkoj ili socijalnoj okolini. Na kvalitetu i odvijanje kreativnog procesa uvelike utječe okruženje u kojem se taj proces odvija. Kako bi se poticao razvoj kreativnosti potrebno je osigurati poticajno okruženje u kojemu će se dijete imati prilike iskazati (Slunjski, 2013).

Poticajnim okruženjem za djecu smatraju se sve „obogaćene“ sredine koje su zanimljive, raznolike i poticajno utječu na razvoj kreativnosti. Takva sredina djetetu predstavlja izazov i podiže mu standarde njegove uspješnosti. Ključno je odgajateljska podrška djetetu i opskrbljivanje djeteta raznolikim poticajnim materijalom koje traži ili može iskoristiti (Huzjak, 2007).

Stvaralaštvo – kreativnost je kontinuirani životni proces te ono treba biti polazna točka u odgoju djece. Odgajatelj treba težiti ka odgajanju djece kao kreativnih stvaralačkih ličnosti. Svi faktori u djetetovoj okolini utječu na njegov razvoj kreativnosti stoga ona treba biti tolerantna, omogućavati djeci slobodu akcije i izražavanja vlastite ličnosti, ohrabrivati, poticati na samostalnost, spontanost, povjerenje i naklonjenost (Stevanović, 2002). Bogata, topla i sigurna okolina ključna je za razvijanje dječjih stvaralačkih potencijala, a pozitivno utječe i na kvalitetu suradnje djeteta s vršnjacima i odgajateljem s ciljem istovremenog i zajedničkog učenja uz prihvaćanje individualnosti djece (Stevanović, 2003).

Autorica Slunjski (2013) navodi da kreativno okruženje ne čine samo fizički preduvjeti poput različitih materijala i opreme za kreativno izražavanje već i atmosfera koja vlada u okruženju – sloboda, otvorenost, povjerenje i svijest o mogućnosti preuzimanja rizika.

Stevanović (2003) navodi da se originalni likovni stvaralački rad djece potiče se pravilnim izborom likovnih aktivnosti. Položaj djeteta tijekom likovnih aktivnosti ne smije biti sputavan i ograničen. Odgajatelj organizira poticajnu okolinu na način da bira likovne materijale i aktivnosti kojima će izazvati znatiželju i oduševljenost djece uz postavljanje poticajnih pitanja i razgovaranja s djecom o njihovom likovnom radu i aktivnostima uz izazivanje radoznalosti, ushićenja, istraživanja i manipuliranja idejama i materijalima. Odgajatelj tijekom likovnog rada s djecom treba nastojati istražiti različite puteve dječjeg mišljenja te birati strategije poučavanja u kreativnom mišljenju. Djeca uvijek nešto istražuju tragajući za nepoznatim, zagonetnim i drugačijim. Dužnost odgajatelja je da djeci organizira takvo poticajno okruženje u kojemu će djeca manipulacijom raznolikim i brojnim likovnim materijalima te služeći se različitim likovnim tehnikama i priborom biti u mogućnosti zadovoljiti svoju

potrebu za radoznalošću, težiti će ka uspjehu i novim odgovorima, osjećati unutarnje zadovoljstvo tijekom likovnog rada, osjećati potrebu za različitosti te biti orijentirana ka nezavisnom mišljenju (Stevanović, 2003).

4.3. Čimbenici koji ometaju razvoj likovne kreativnosti djece rane i predškolske dobi

Likovni izraz djeteta često se u literaturi definira kao dječji crtež i povezuje s pismenošću i umjetnošću. Proces izražavanja djeteta ne uvažava se sam po sebi već se smatra nečim što se s vremenom i djetetovim razvojanjem usavršava kako bi se opismenilo ili usavršilo svoje umjetničke vještine. Crtanje se često smatra predpisalačkom vještinom i smatra se korisnim oblikom komunikacije sve dok se dijete ne opismeni te ne počne upotrebljavati riječi (Hall, 2009, prema Batur, 2022).

Crtanje i crtež često se povezuju s umjetnošću no funkcija crteža nije isključivo umjetnička već naglasak treba biti u procesu izražavanja djeteta i komunikaciji misli, a ne na produkciji lijepih vizualnih slika (Dyson, 1988, prema Batur, 2022).

Likovni jezik i likovni izraz djeteta ne smije se isključivo povezivati s opismenjavanjem i umjetnosti bez sagledavanja njihovoga šireg konteksta, smisla i vrijednosti jer tada dolazi do uskog shvaćanja različitih načina kojima djeca komuniciraju sa svijetom oko sebe, a time i do ograničenih intervencija kojima odgajatelji djecu podupiru i razumiju. Povratna informacija odgajatelja tada je rijetka, a njihov interes je usmjeren na to zna li se dijete potpisati na crtež (Anning i Ring, 2004, prema Batur, 2022) te kako koristi formalne elemente umjetnosti (boja, linija, oblik) (Zimmerman i Zimmerman, 2000, prema Batur, 2022). Proces izražavanja tada ima vrijednost jedino ako dovodi do krajnjeg produkta – umjetničkog djela ili ako teži opismenjavanju. Takvo shvaćanje je štetno jer je tada odgajatelj uvjeren da samo one intervencije koje dovode do krajnjeg produkta imaju pedagoški potencijal, a sve druge intervencije koje dovode do zajedničkog razumijevanja djeteta i odgajatelja izostaju (Batur, 2022).

Razvoj likovne kreativnosti djece ometa se ukoliko se dijete sustavno tijekom likovne aktivnosti obeshrabruje i ispravlja. Djecu se često ispravlja zato jer se na taj način nastoji ubrzati djetetov proces učenja kod kojega će izostajati djetetovi pokušaji i pogreške. Djecu se sputava kako ne bi izlazila van okvira te na taj način privukla negativnu pažnju okoline (Slunjski, 2013).

Huzjak (2007) navodi da su šablone i stereotipi najveći neprijatelji slobode koji likovni uradak liše od originalnosti, maštovitosti i individualnosti autora. Šablona oslobađa dijete od kreativnog razmišljanja, maštovitosti i originalnosti.

Razvoj likovne kreativnosti djece ometa nametanje svojega načina viđenja stvarnosti te usmjeravanje pažnje na nešto što je nama odgajateljima važno, a djeci možda i nije. Djecu se često usmjerava i kada treba i ne treba što šteti njihovom istraživačkom duhu. Djecu nije dobro poučavati kako nešto treba nacrtati, naslikati, izraditi jer takav pristup šteti razvoju „simboličkih jezika“ odnosno likovnoj kreativnosti. Nije poželjno da odgajatelj poučava djecu klišejima, stereotipima poput kućica u cvijeću i shemama te pohvaljuje radnje koje dijete pasivno ponavlja jer na taj način odgajatelj ometa djetetovo neposredno opažanje i doživljavanje likovne umjetnosti (Slunjski, 2013).

Prema autorima Cvetković-Lay i Pečjak (2004) postupci koji negativno utječu na razvoj likovne kreativnosti su točno pokazivanje djetetu kako se što slika ili crta, govorenje djetetu što da radi, naglašavanje važnosti gotovog proizvoda, prekidanje likovne aktivnosti, požurivanje djece tijekom likovnog rada, uspoređivanje likovnih radova djece, izlaganje samo određenih „najboljih“ radova, dopuštanje zloupotrebljavanja likovnog pribora i materijala, prepuštanje djeci samostalno čišćenje i pospremanje prostorije bez sudjelovanja u istome.

Odgajatelji u skladu s tradicionalnim konceptom smatraju da je njihova uloga tijekom likovnih aktivnosti podučavati djecu što i kako crtati uz težnju ka unaprijed zadanim zadacima „lijepo slike“, vanjskim vanjskim očekivanjima i konačnim proizvodom, dok je smanjena usmjerenost prema samom umjetničkom procesu (Novaković, 2015, prema Batur, 2022).

Likovna kreativnost ne razvija se „na brzinu“ jer je kreativnost vrlo složeni, višeznačni pojam te ukoliko od djeteta odgajatelj traži ponašanje u stereotipnim okvirima, a zatim

povremeno od djeteta zahtjeva maštovitost i originalnost tijekom likovnih aktivnosti negativno će utjecati na razvoj likovne kreativnosti. Kreativnost ne poznaje „točne“ i „netočne“ odgovore te ispravan ili neispravan način razmišljanja pa i samog likovnog djelovanja jer postoje brojne mogućnosti putem kojih se dijete može likovno izraziti. Neka djeca tijekom likovnih aktivnosti pokazuju više kreativnosti i likovnosti no to ne znači da djeca koja se slabije izražavaju likovnim putem ne trebaju biti poticana različitim strategijama i metodama na razvoj likovne kreativnosti (Slunjski, 2013).

5. ODGAJATELJEVO POTICANJE LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI

Odgajatelj potiče razvoj likovne kreativnosti djece na način da samo stvara okvire za rad, potiče na različita rješenja, provocira ideje, traži razrješenja, ukazuje na iskustva, reagira na neuobičajen način, ostaje po strani te potiče djecu na samostalan dolazak do rješenja. Odgajatelj treba pokazivati zadovoljstvo prilikom likovnog rada djece i osiguravati situacije u kojima će djeca stjecati likovna iskustva i nove spoznaje. Treba fleksibilno upravljati likovnim sadržajem, okolinom, materijalima i likovnim priborom i svojim primjerom upućivati djecu na razmišljanje i traganje za novim, rijetkim, neobičnim, originalnim postupcima. Kako bi spriječio roditeljevo ometanje dječjeg kreativnog razvoja mora informirati roditelje o štetnim posljedicama kojima „guše“ dječje spontano likovno istraživanje, eksperimentiranje i stvaranje (Stevanović, 2003).

Kreativan odgajatelj shvaća da djecu uzbuđuje ono što rade bez obzira na trenutni rezultat. On ohrabruje, potiče na originalnost. Uloga odgajatelja je da razvija likovne sposobnosti djece pritom poštujući njihovu individualnost. Odgajatelj treba djeci ponuditi niz mogućnosti likovnog izražavanja te s djetetom razgovarati o likovnom radu putem kojeg odgajatelj upoznaje djetetovu maštu, unutarnji svijet, želje, snove i strahove (Seksan, 2004).

Odgajatelj-umjetnik potiče likovnu kreativnost djece na način da tijekom stvaralačkog likovnog rada neprekidno pronalazi nove metode i načine provođenja likovnih aktivnosti, eksperimentira te odabire različite izvore znanja i materijale za rad. Kreativan odgajatelj traga za novim znanstvenim i stručnim informacijama kako bi poboljšao svoj rad te razvijao stvaralačke potencijale djece. Svojim novim idejama, znanjem i stalnim stručnim usavršavanjem iz područja likovne umjetnosti razvija nove strategije rada s djecom. Ključno je da odgajatelj motivira djecu tijekom likovnih aktivnosti, jer samo motivirani pojedinac može učiti i pritom razvijati svoju svijest i stvaralački duh. Veoma važna komponenta stvaralačkog rada je i komunikacija između odgajatelja i djeteta koja bi trebala biti poticajna i otvorena (Stevanović, 2002).

Grgurić i Jakubin (1996) navode da odgajatelj tijekom likovne aktivnosti treba preuzeti ulogu „zainteresiranog odraslog“ koji će se uključiti u likovni proces samo kada treba intervenirati. Odgajateljeva interakcija treba biti usmjerena prema ciljevima i potrebama djeteta. Odgajatelj treba biti upoznat s različitim likovnim metodama i materijalima te valjano birati likovni sadržaj i aktivnosti. Treba poznavati stupanj likovnog razvoja svakog djeteta te temeljem toga planirati likovne aktivnosti koje će odgovarati individualnim potrebama svakog djeteta, ali i poticati djecu na daljnji razvoj likovne kreativnosti. Odgajatelj treba biti educiran iz područja likovne umjetnosti kako bi bio sposoban vrednovati dječje likovne uratke. Treba osposobiti za senzibilno vizualno reagiranje na likovne fenomene u okolnoj stvarnosti. Pri odabiru poticaja treba uzeti u obzir psihofizički razvoj djece, o likovnim tehnikama i likovno-tehničkim sredstvima koja odgovaraju pojedinoj razvojnoj fazi likovnog izraza i zadacima pojedinog likovnog područja.

Stevanović (2003) navodi da odgajatelj-umjetnik treba djeci producirati originalna i maštovita likovna rješenja te pokazati pažljivo i znatiželjno promatranje djece te osjetiti: djetetovu potrebu za stvaranjem ideja iz područja likovne kulture, probuđeni interes za likovnost, problematične situacije, likovne izazove i pretpostavke, iznandjenja, neočekivane promašaje, potrebu za eksperimentiranjem tijekom provođenja likovnih aktivnosti, neobične rezultate, rijetkosti, različitosti i sličnosti.

Karlavaris (1988) navodi da odgajatelj-umjetnik treba posjedovati određene osobine: opću kulturu, poznavati likovnu kulturu i kreativan odnos prema umjetnosti te društveno-pedagošku kulturu kao širok okvir za društveno i pedagoško djelovanje. Odgajatelj-umjetnik treba posjedivati sposobnost uvažavanja drugačijih mišljenja, tolerancije, poštovanja integriteta djece također treba biti spreman na prihvaćanje novina u području likovne umjetnosti te se konstantno educirati. Odgajatelj treba kontinuirano pratiti i biti upućen u likovni razvoj svakog djeteta te pružiti djetetu potrebnu pomoć.

Slunjski (2013) navodi da odgajatelj treba poticati likovnu kreativnost djece na način da potiče njihovo čuđenje, istraživanje i stjecanje iskustva s različitim zanimljivim materijalima. Treba nastojati osnaživati djetetove umjetničke i istraživačke

sposobnosti, jačati djetetovu urođenu sklonost za promatranjem detalja, poticati inicijativu djece u području likovnog stvaralaštva, poticati djecu na samostalno korištenje različitog likovnog materijala, poticati ih na promišljanje o novim perspektivama i mogućnostima izražavanja.

Razvoj likovne kreativnosti kod djece odgajatelj će poticati: samostalnim osmišljavanjem ideja za likovni rad, poticanjem slobodne komunikacije s djecom pritom provjeravajući njihove ideje, misli i likovne produkte, prihvaćanjem djetetovih ideja i originalnih rješenja, postavljanjem poticajnih pitanja koja će djecu poticati na pronalazak drukčijih rješenja, završetkom likovnog produkta omogućavajući djeci „varijacije“ na istu temu – promjenu likovne tehnike, poticanjem djece na pronalazak što većeg broja različitih likovnih rješenja, tijekom likovnog procesa naglašavanjem originalnih i kreativnih rješenja te pozitivnim stavom poticati djecu na likovne aktivnosti, organiziranjem posjeta galerija i muzeja s djecom te nakon toga razgovorom o njihovim doživljajima viđenog (Slunjski 2013).

6. ZAKLJUČAK

Kreativnost je osnova svake umjetnosti ali i bilo kakva drugog čovjekova djelovanja, jer podrazumijeva korištenje maštovitosti, originalnosti, inventivnosti te stvaranja novih originalnih produkata u važnim područjima ljudske djelatnosti i na taj način utječe na poboljšanje kvalitete suvremenog života. Kreativnost je jedna od najsloženijih oblika ljudskog ponašanja te je pod utjecajem brojnih čimbenika poput razvojnih, socijalnih, ekonomskih i edukacijskih.

Kreativnost je danas sve aktualnija te postoje brojne vježbe i postupci kojima se potiče kreativan način razmišljanja i dolazi do kreativnih rješenja za probleme.

S obzirom na važnost kreativnosti u životu svakog pojedinca ključno je kreativnost poticati od najranije djetetove dobi. Dijete treba poticati na konvergentno i divergentno mišljenje, na originalnost, maštovitost, osigurati mu slobodu, poštivati njegovu individualnost i autonomiju tijekom kreativnog izražavanja. Treba izbjegavati postupke koji će štetiti djetetovoj kreativnosti poput prekidanja aktivnosti dok je dijete još u zanosu i zaokupirano radom, ispravljanje djetetovih radova i kritiziranje rješenja do kojeg je došlo te nametanje vlastitih rješenja na probleme.

Likovna kreativnost djece poticat će se uvažavanjem i poštivanjem optimalnih uvjeta za razvoj kreativnosti, poznavanjem faza razvoja dječjeg likovnog izražavanja, korištenjem brojnih tehnika i načina kojima se potiče likovna kreativnost djece predškolske dobi i omogućavanjem djeci kreativni likovni rad u poticajnom okruženju. Za razvoj likovne kreativnosti djece ključan je odgajatelj koji tijekom odgojno-obrazovnog rada treba uz korištenje brojnih likovnih materijala, pribora i tehnika poticati likovnu kreativnost djece tijekom provođenja likovnih aktivnosti.

7. LITERATURA

1. Amabile, T. M. (1983). *The social psychology of creativity*. New York: Springer – Verlag.
2. Arar, L. i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12(1), 3-22. Preuzeto s [file:///C:/Users/Computer/Downloads/12_1%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Computer/Downloads/12_1%20(2).pdf) dana 8. 4. 2020.
3. Balić Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost; *Dijete, vrtić, obitelj*, zima 2010/proljeće 2011, broj 62/63. Preuzeto s [file:///C:/Users/Computer/Downloads/6263_DVO_3_Predskolsko_dijete_i_likovna_umjetnost%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Computer/Downloads/6263_DVO_3_Predskolsko_dijete_i_likovna_umjetnost%20(3).pdf) dana 1. 4. 2020.
4. Batur, I. (2022). Stereotipi i šablone u likovnom izrazu djeteta – kvalitativna analiza likovnih aktivnosti. U. M. Sablić, S. Žižanović, A. Mirosavljević (ur.), *Kultura suvremene škole*. (str. 5-23). Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
5. Bognar, L. (2012). Kreativnost u nastavi. *Napredak: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 153(1), 9-20. Preuzeto s [file:///C:/Users/Computer/Downloads/Napredak_2012_1_02_L_Bognar_Kreativnost_u_nastavi_napredak_153_1_9_20_2012%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Computer/Downloads/Napredak_2012_1_02_L_Bognar_Kreativnost_u_nastavi_napredak_153_1_9_20_2012%20(2).pdf) dana 8. 4. 2020.
6. Bučić, A. i Sorić, I. (2002). Kreativnost, inteligencija i školski uspjeh. 41(18), 117-142. *Papers on Philosophy, Psychology, Sociology and Pedagogy*, 41(18). Preuzeto s <https://doi.org/10.15291/RADOVIFPSP.2604> dana 8. 4. 2020.
7. Cvetković-Lay, J. i Sekulić-Majurec, A. (1998), *Darovito je, što ću s njim*. Zagreb: Alineja
8. Cvetković-Lay, J. i Pečjak, V. (2004). *Možeš i drukčije, priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja*. Zagreb: Alineja.
9. Fiddymment, G. *Creativity and Motivation*. Preuzeto s https://www.academia.edu/7444583/Creativity_and_Motivation dana 8. 3. 2020.

10. Glück, J., Ernst, R. i Unger, F. (2002). How creatives define creativity: Definitions reflect different types of creativity. *Communication Research Journal*, 14(1), 55-67. Preuzeto s https://scihub.tw/https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15326934crj1401_5 dana 1. 4. 2020.
11. Grgurić, N. i Jakubin M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa
12. Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa d.d.
13. Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgovorne znanosti*, 8(1 (11)), 289-300. Preuzeto s [file:///C:/Users/Computer/Downloads/huzjak232_238%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Computer/Downloads/huzjak232_238%20(2).pdf) dana 8. 3. 2020.
14. Huzjak, M. (2007). *Učimo gledati 1 i 4, Priručnik likovne kulture za nastavnike razredne nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Karlavaris, B. (1988). *Metodika likovnog odgoja 2*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
16. Karlavaris B. i Kraguljac M. (1981). *Razvijanje kreativnosti putem likovnog vaspitanja u osnovnoj školi*. Institut za pedagoška istraživanja. Beograd: Prosveta.
17. Kroflin, L., Nola, D., Posilović A. i Supek, R. (ur.). (1987). *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus
18. Pandža, V. (2016). *Koncept kreativnosti: različiti pogledi u psihologiji*. Zagreb: FSB. Preuzeto s <https://www.fsb.unizg.hr/brodogradnja/UZIR-2016-Essay-Viktor-Pandza.pdf> dana 8. 3. 2020.
19. Pejić, P., Tuhtan-Maras, T. i Arrigoni, J. (2007). Suvremeni pristupi poticanju dječje darovitosti s kreativnim radionicama. *Magistra Iadertina*, 2(1), 133-149. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/21164> dana 8. 4. 2020.

20. Petrović-Sočo, B. (2000). Kreativnost. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 6(23-24), 3-9. Preuzeto s [file:///C:/Users/Computer/Downloads/23_24_DVO_2_Kreativnost%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Computer/Downloads/23_24_DVO_2_Kreativnost%20(2).pdf) dana 8. 3. 2020.
21. Radu, M. (2015). Creativity development in education. *Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives*, 13(1000013), 431-435.
22. Runco, M. A. (1986). Divergent thinking and creative performance in gifted and nongifted children. *Educational and Psychological Measurement*, 46(2), 375-384. Preuzeto s <https://sci-hub.tw/https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001316448604600211> dana 1.4.2020.
23. Seksan, A. (2004). Otvorimo vrata dječjoj kreativnosti. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 10(37), 13-17. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/262685> dana 9.9.2022.
24. Slunjski, E. (2013). *Kako pomoći djetetu da (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti, priručnik za roditelje, odgajatelje i učenike*. Zagreb: Element d.o.o.
25. Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola*, (19), 87-94. Preuzeto s https://www.researchgate.net/profile/Ida_Somolanji_Tokic/publication/330854006_Creativity_in_Primary_Schools/links/5c584132458515a4c757aa07/Creativity-in-Primary-Schools.pdf dana 9. 4. 2020.
26. Starc, B. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgajatelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

27. Sternberg, R. J. (1996). *Cognitive psychology*. Fort Worth: Harcourt Brace & Company.
28. Stevanović, M. (2003). *Nastavnik odgajatelj umjetnik*. Varaždinske toplice: Tonimir.
29. Stevanović, M. (2002). *Škola i stvaralaštvo*. Labin: Media Design.
30. Svedružić, A. (2005). Kreativnost i divergentno mišljenje u nastavi prirodoslovlja. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 12(2), 103-118. Preuzeto s <file:///C:/Users/Computer/Downloads/Svedruzic.pdf> dana 1. 4. 2020.
31. Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 21(79), 21-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/254932> dana 9. 9. 2022

8. PRILOZI

Prilog 1. Opis Torranceovog testa kreativnog mišljenja (TTCT): verbalno percipitivni

Ime testa i subtestova	Opis	Racionalno	Faktori kreativnosti
Aktivnost 1 <i>Pitaj i Pogodi</i>	Aktivnost zahtjeva od osobe da postavi pitanja temeljena prema crtežima s stranice	<i>Aktivnost Ispitivanja</i> pokazuje sposobnost osobe da osjeti ono što osoba ne može razlučiti gledajući sliku i postavlja pitanja kako bi popunila praznine u znanju. Znatželja je neizostavni element istraživanja i znanstvenog stvaralaštva	Fluentnost – relevantni odgovori Fleksibilnost – različite kategorije/promjene u razmišljanju Originalnost- neuobičajni originalni odgovori
Aktivnosti 2/3 <i>Nagađanje Uzroka</i> <i>Nagađanje Posljedica</i>	Ove aktivnosti zahtjevaju od osobe da pogađa uzroke i posljedice događaja povezanih s crtežom	<i>Aktivnosti Nagađanje Uzroka i Nagađanja Posljedica</i> osmišljene su kako bi otkrile sposobnost osobe da formulira uzrok i posljedicu	
Aktivnost 4 <i>Aktivnost Poboľšanja</i> <i>Proizvoda</i>	Osoba smišlja što je više moguće načina kako promijeniti igračku životinje da bi se njome bilo zabavnije igrati	Ova aktivnost utječe na sposobnost osobe da se razvija i igra idejama	Fluentnost Fleksibilnost Originalnost
Aktivnost 5 <i>Neobične Uporabe Aktivnosti</i>	Osoba smišlja što je moguće više namjena za određene predmete, poput limenki ili kartona	Ova aktivnost testira sposobnost osobe da razmišlja originalno	Fluentnost Fleksibilnost Originalnost
Aktivnost 6 <i>Aktivnost Pretpostavljanja</i>	Osoba predviđa moguće ishode i posljedice nevjerojatne situacije	Ova aktivnost je test za sposobnost igranja s idejama i posljedicama, a često je i pokazatelj stupnja maštovitosti	Fluentnost Fleksibilnost Originalnost

Preuzeto s:

<https://innovators-guide.ch/wp-content/uploads/2012/12/torrance-creativity-test.pdf>

dana 9. 9. 2022.

Prilog 2. Primjer Torranceovog Testa kreativnog mišljenja (TTCT): neverbalno percipitivni

	Starting Shapes	Completed Drawing	
		More Creative	Less Creative
Use		 Mickey Mouse	 Chain
Combine		 King	 Face
Complete		 A fish on vacation	 Pot

Preuzeto s: <https://innovators-guide.ch/wp-content/uploads/2012/12/torrance-creativity-test.pdf> dana 9.9.2022.

Prilog 3. Test neobične upotrebe (Guilford, 1954)

Imenuj što više namjena koje mogu imati:	
Čačkalica	
Cigla	

Preuzeto s: <https://www.preservearticles.com/education/7-example-of-items-used-in-tests-of-creativity/22927> dana 9.9.2022.

Prilog 4. Test asocijacija riječi (Getzels i Jackson, 1962)

Navedi što više značenja sljedećih riječi:	
Patka	
Vreća	

Preuzeto s : <https://www.preservearticles.com/education/7-example-of-items-used-in-tests-of-creativity/22927> dana 9.9.2022.